

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

„Ефекти диспозиционих и ситуационих чинилаца на агресивно понашање“
Кандидат: Бојана Динић

<p>I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ</p> <p>1. Датум и орган који је именовео комисију</p> <p>12.09.2014., Наставно-научно веће Филозофског факултета у Новом Саду</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <p>др Петар Милин, ванредни професор за ужу научну област Психологија, 29.05.2009., Филозофски факултет у Новом Саду, председник комисије</p> <p>др Снежана Смедеревац, редовни професор за ужу научну област Психологија, 25.03.2011., Филозофски факултет у Новом Саду, ментор</p> <p>др Бојан Јаничић, доцент за ужу научну област Психологија, 15.11.2010., Филозофски факултет у Новом Саду</p> <p>др Горан Кнежевић, редовни професор за ужу научну област Психологија, 16.07.2014., Филозофски факултет у Београду</p>
<p>II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ</p> <p>1. Име, име једног родитеља, презиме:</p> <p>Бојана (Милорад) Динић</p> <p>2. Датум рођења, општина, држава:</p> <p>15.01.1983., Прокупље, Република Србија</p> <p>3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив</p> <p>Филозофски факултет у Београду, мастер академске студије психологије (истраживачки смер), мастер психолог</p>

4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија
2008., докторске студије психологије

5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране: -

6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука: -

III НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Ефекти диспозиционих и ситуационих чинилаца на агресивно понашање

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Докторска дисертација написана је у складу с класичним истраживачким форматом. Први део дисертације посвећен је разматрању теоријских тема релевантних за проблем истраживања, а други део је емпиријски и обухвата приказ спроведеног истраживања.

Теоријски део структуриран је као преглед релевантних приступа концепту агресивности. Овај део дисертације садржи пет поглавља, у којима кандидат разматра дефиниције појма агесије и агресивности, врсте агесије, различите теоријске приступе у проучавању агресивности, као и референтни оквир релевантан за докторску дисертацију, а то је Општи модел агесије. У оквиру разматрања елеманата Општег модела агесије анализирана је улога индивидуалних, ситуационих чинилаца, њихове интеракције, и улога актуелног стања на јављање агресивног понашања и когнитивну обраду емоционално засићеног садржаја. Теоријски део кандидат завршава прегледом досадашњих истраживања у области улоге особина личности и ситуационе провокације у обради емоционално засићеног садржаја, обухватајући на тај начин све аспекте Општег модела агесије. Посебно поглавље посвећено је Проблему истраживања и хипотезама. С обзиром на то да је емпиријски део докторске дисертације заснован на веома сложенем истраживачком нацрту, у овом одељку кандидат образлаже разлоге за сповођење истраживања, као и релевантна истраживачка питања.

Емпиријски део садржи поглавља *Метод*, *Резултати*, *Дискусија*, *Завршна разматрања*, *Литература* и *Прилози*. У одељку *Метод* детаљно су описани узорак испитаника, примењени упитници, узорак варијабли у истраживању, описана је експериментална процедура и образложени поступци обраде података. Одељак *Резултати* структуриран је у осам пододељака. У првом су наведени дескриптивни показатељи у вези с варијаблама које се односе на агресивно понашање, у другом делу је провераван ефекат експерименталне манипулације тестирањем ефеката ситуационих чинилаца на агесију, а у трећем делу су проверавани ефекти индивидуалних и ситуационих чинилаца на агресивно понашање, мерених у оквиру спроведеног експеримента. У четвртом одељку су тестирани ефекти стања беса и хостилности, а у преосталим одељцима су испитивани ефекти индивидуалних, ситуационих и чинилаца стања афекта на пристрасности у пажњи. У одељку *Дискусија* су протумачени добијени резултати. С обзиром на то да су у дисертацији примењени сложени статистички поступци и да постоји велика количина резултата, одељак *Дискусија* је

структуриран у више целина, које су у најопштијем смислу подељене на интерпретацију резултата који се односе на испитивање утицаја индивидуалних и ситуационих чинилаца на агресивно понашање и на испитивање индивидуалних и ситуационих чинилаца на пристрасности у пажњи. У Завршним разматрањима кандидат је добијене резултате приказао у ширем контексту, како Општег модела агресије, тако и релевантних теоријских и емпиријских тема у овој области. С обзиром на обимност резултата спроведених статистичких анализа, у резултатима су приказани само значајни и најважнији резултати, док се у оквиру прилога налазе сви резултати. Прилози су подељени у осам пододељака, у складу са структуром приказа резултата.

Дисертација је написана на 234 стране, садржи 30 табела, 25 графикона, 4 слике и 335 библиографских јединица.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Теоријски део кандидат је започео приказом различитих дефиниција агресије, као и образлагањем потребе за разликовањем појмова агресија и агресивност. Правећи адекватан увод у проблем истраживања, кандидат је приказао релевантне поделе агресије, како у односу на њене форме, тако и у односу на функције које има. Након тога, кандидат је приказао релевантне теоријске моделе који објашњавају феномен агресије. Окосницу теоријског дела чини приказ Општег модела агресије, који пружа оквир за објашњење начина на који индивидуални и ситуациони чиниоци допроне појави агресивног понашања. У индивидуалне чиниоце убрајају се особине личности, као конзистентни мотивишући чиниоци понашања. У ситуационе чиниоце убрајају се различити провокативни фактори, као и различит степен провокације. У теоријском делу је наглашено да се у досадашњим истраживањима ретко сагледавају утицаји интеракције индивидуалних и ситуационих чинилаца на агресивно понашање, те је овом проблему посвећен посебан пододељак. Како према Општем моделу агресије индивидуални и ситуациони чиниоци утичу преко актуелног стања на когнитивне процесе обраде материјала, а потом и на јављање агресије, у теоријском делу је објашњена улога чиниоца стања афекта који је релевантан за агресију, а то је стање беса и хостилности. Поред чинилаца стања, важну улогу у обликовању агресивног понашања имају и чиниоци когнитивне обраде. У складу с поставкама Општег модела агресије, један од циљева истраживања био је и испитивање утицаја индивидуалних и ситуационих чинилаца на когнитивне процесе, односно на пристрасности у пажњи према агресивним садржајима, чијим је прегледом Теоријски део завршен. Теоријски део написан је систематично и компетентно, у складу с проблемским приступом у писању научних радова. Одељак Проблем истраживања и хипотезе обухвата преглед актуелних истраживачких проблема у области индивидуалних чинилаца који могу остваривати ефекат на појаву агресије у зависности од присуства различитог степена провокације и утицаја тренутног стања беса и хостилности.

Одељак Метод написан је у складу с важећим стандардима у емпиријским истраживањима и садржи веома прецизан и детаљан опис истраживачких процедура. Кандидат је описао узорак испитаника, примењене инструменте, третман варијабли у истраживању који укључује опис

конструкције и евалуације новог упитника за процену агресивности и примењених експерименталних процедура, потом поступак испитивања и методе анализе и обраде података. Нацрт истраживања је постављен тако да одговара циљевима истраживања и омогућава проверу постављених хипотеза. Инструменти и експерименталне процедуре које су примењене су адекватне за постављени истраживачки проблем.

Приказ резултата истраживања кандидат почиње дескриптивним показатељима у вези с агресивним понашањем и провером експерименталне манипулације која је спроведена с циљем индукције агресије. Након тога приказани су резултати тестирања ефекта особина личности и нивоа ситуационе провокације, као и њихове интеракције на различите форме агресивног понашања мерене у оквиру експерименталне процедуре. Потом је тестирана медијаторска улога стања беса и хостилности на однос између индивидуалних и ситуационих чинилаца с једне, и агресивног понашања с друге стране. Други део резултата односи се на тестирање ефекта особина личности и нивоа ситуационе провокације на пристрасности у пажњи према садржајима релевантним за агресију. У оквиру овог дела такође је тестирана медијаторска улога стања афекта на однос индивидуалних и ситуационих чинилаца с једне стране и когнитивних чинилаца с друге стране. Овај одељак је такође написан у складу с највишим научним стандардима. Примењени методи обраде података су одговарајући и резултати су адекватно приказани, укључујући одговарајући табеларан и графички приказ.

Одељак Дискусија представља важан допринос у разматрању чинилаца који доприносе појави агресивног понашања. У првом делу овог одељка су прегледно и детаљно разматрани добијени ефекти индивидуалних и ситуационих чинилаца на агресивно понашање, с посебним нагласком на добијене ефекте интеракције између тих чинилаца. Разматран је и проблем у вези с улогом актуелног стања као медијатора у односу између индивидуалних и ситуационих чинилаца с једне, и агресивног понашања с друге стране. У другом делу разматрана је улога индивидуалних и ситуационих чинилаца, као и њихова интеракција на пристрасности у пажњи. И у овом делу је дискутован проблем у вези с улогом актуелног афекта, али на пристрасности у пажњи. Резултати су анализирани аргументовано и критички, и у контексту актуелних становишта из ове области. Изведени закључци су прегледно изнети и произилазе из добијених резултата.

Одељак Завршна разматрања пружа шири оквир разматрања резултата у којем се указује на теоријске импликације за Општи модел агресије, као и емпиријске импликације за испитивање агресије.

Докторска дисертација садржи 335 референце, релевантне за испитивани проблем истраживања. Референце су одабране на начин да одражавају доминантна и актуелна становишта у области истраживања и служе за адекватну компарацију са резултатима докторске дисертације.

Комисија закључује да су сви елементи дисертације написани у складу с научним стандардима.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Dinić, B. i Smederevac, S. (2012). Pozicija agresivnosti u zajedničkom prostoru PEN modela i modela Velikih pet plus dva [Position of aggressiveness in common latent space of PEN model and model Big Five Plus Two]. *Psihologija*, 45(3), 295–310. **M23**

DOI:10.2298/PSI1203295D

Dinić, B. i Janičić, B. (2012). Evaluacija Bas-Perijevoг Uпитnika agresije po modelu TOS (IRT) [Evaluation of Buss-Perry Aggression questionnaire with Item response theory (IRT)]. *Psihologija*, 45(2), 189–207. **M23**

DOI:10.2298/PSI1202189D

Dinić, B., Mitrović, D. i Smederevac, S. (2014, u štampi). Uпитnik BODH (Bes, Osvetoljubivost, Dominacija, Hostilnost): novi uпитnik za procenu agresivnosti. *Primenjena psihologija, Dodatak*. **M24**

Dinić, B., & Smederevac, S. (2014). *Effects of dimensions of aggressiveness and level of provocation on aggressive behavior*. Paper presented at the 17th European Conference on Personality, Lausanne, Switzerland. **M34**

Dinić, B., & Smederevac, S. (2013). *Effects of aggression dimensions on aggressive reactions in response to provocation*. Poster presented at the ISSID 2013 Conference, Barcelona, Spain. **M34**

Dinić, B., Smederevac, S., & Međedović, J. (2012). Personality types and dimensions of aggressiveness. *Review of Psychology*, 19(1), 37–101. **M34**

Dinić, B. i Smederevac, S. (2011). *Aspekti agresivnosti u modelu HEXACO*. Rad prezentovan na Međunarodnom naučno–stručnom skupu Savremeni trendovi u psihologiji, Novi Sad, RS. **M34**

Dinić, B. i Smederevac, S. (2011). *Koju formu agresivnosti mjere skale agresivnosti? Relacije Buss–Perryjevog uпитnika agresivnosti i skala agresivnosti različitih modela ličnosti*. Rad prezentovan na Psihologijskom skupu 20. Dani Ramira i Zorana Bujasa, Zagreb, RH. **M34**

Dinić, B., Oljača, M. i Raković, S. (2014). *Struktura prijatnosti u okviru IPIP skala iz psiholeksičke paradigme*. Rad prezentovan na XX Naučnom skupu Empirijska istraživanja u psihologiji, Beograd, RS. **M64**

Međedović, J., **Dinić, B.**, Čolović, P. i Smederevac, S. (2012). *Validacija HEXACO modela strukture ličnosti na srpskom jeziku*. Rad prezentovan na XVIII Naučnom skupu Empirijska istraživanja u psihologiji, Beograd, RS. **M64**

Ristović, M., Smederevac, S. i **Dinić, B.** (2012). *Relacije modela ličnosti HEXACO i Velikih pet plus dva*. Rad prezentovan na XVIII Naučnom skupu Empirijska istraživanja u psihologiji, Beograd, RS. **M64**

Dinić, B., i Smederevac, S. (2011). *Struktura agresivnosti i relacije sa Ajzenkovim modelom ličnosti*. Rad prezentovan na XVII Naučnom skupu Empirijska istraživanja u psihologiji, Beograd, RS. **M64**

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Резултати истраживања показују да особине личности могу имати различиту улогу у обликовању агресивног понашања. Неке особине личности остварују доследан ефекат на агресију у свим условима, независно од степена провокације, док ефекат других зависи од нивоа провокације. Особина поштење остварује доследни негативан, а димензија агресивности – осветољубивост остварује доследни позитиван ефекат на агресивно понашање. Особина поштење остварује доследни негативан ефекат и на пристрасности у пажњи према агресивним садржајима. На основу тих резултата је закључено да предиспозицију за агресивно понашање, без обзира на то да ли је ситуациона провокација присутна и у ком степену, чини морални, карактерни домен личности. Иста предиспозиција је одговорна и за трајну и активну усмереност пажње на агресивне и хостилне садржаје. С друге стране, ефекти других особина личности на агресију зависе од услова провокације или генералног трајања изложености провокацији. Те особине личности су емоционалност, савесност и отвореност и хостилност. Један од основних закључака истраживања је да ефекат особина личности које се односе на емоционалну реактивност и контролу зависи од присуства агресивне провокације. Осим тога, особина савесност и осветољубивост утичу на промену у усмеравању пажње на одређене садржаје услед различитог степена провокације. На основу добијених резултата закључено је да се неке специфичне карактеристике личности из домена моралности, а које се могу довести у везу и с контролом понашања и хостилним намерама, чине одговорним за пристрасности према агресивним садржајима али само у непровокативним условима. У нископровокативним условима поменуте карактеристике се повезују с пристрасностима према неутралним садржајима тј. нејасним или садржајима неконгруентним провокативној ситуацији. У високопровокативном услову нема повезаности особина личности и пристрасности у пажњи будући да је ситуациона провокација јака и да омета когнитивну обраду код свих.

Један од важнијих резултата истраживања је да стање афекта – стање беса и хостилности не остварује значајну медијаторску улогу у односу између индивидуалних и ситуационих чинилаца с једне и агресије и пристрасности у пажњи с друге стране. На основу резултата у вези са стањем афекта закључено је да ситуациона провокација није индуковала афекат беса и хостилности у очекиваном интензитету, већ пре когнитивну побуђеност и усмереност на задатак. У раду су продискутовани проблеми у вези с индукцијом агресије и сугерисане смернице за модификацију експерименталне манипулације.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

У докторату су у оквиру описа узорка најпре тестирани предуслови за испитивање ефеката индивидуалних и ситуационих чинилаца на агресивно понашање и пристрасности у пажњи. Ови предуслови обухватају проверу уједначености испитаника у оквиру експерименталних група у односу на ниво провокације, а по релевантним карактеристикама као што су пол и особине личности. У оквиру описа третмана варијабли приказан је поступак конструkcије и евалуације новог упитника за процену агресивности. На почетку резултата приказани су дескриптивни подаци у вези с варијаблама агресивног понашања и одабране адекватне трансформације оних варијабли које не показују нормални облик дистрибуције. С обзиром на ефекат који пол може имати у односу на варијабле агресивног понашања и особина личности, скорови на варијаблама из ових домена су парцијализовани у односу на пол, како би се обезбедило адекватно тумачење резултата. У оквиру резултата су онда тестирани ефекти индивидуалних и ситуационих чинилаца, као и њихова интеракција на различите мере агесије, а потом и на пристрасности у пажњи на различите садржаје. Такође је спроведена и анализа медијације у циљу тестирања медијаторске улоге стања беса и хостилности на однос између индивидуалних и ситуационих чинилаца с једне и агесије и пристрасности у пажњи с друге стране.

Анализе за обраду података су одабране и спроведене на адекватан начин. Резултати су систематски и прегледно представљени табеларно и илустровани графиконима где је то било потребно и информативно. Добијени резултати су на исправан, адекватан и јасан начин тумачени и дискутовани у односу на одговарајућа научна сазнања и актуелна становишта у области предмета истраживања. На основу резултата изведени су закључци који дају одговоре на постављене циљеве истраживања.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

1. Дисертација је написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме
2. Дисертација садржи све битне елементе
3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци

Постоји неколико разлога због којих докторска дисертација представља оригиналан допринос истраживањима у области психологије. Први разлог се односи на концептуалну основу дисертације. Наиме, агесија је феномен који окупира велику пажњу истраживача, али су ретка истраживања која покушавају да ову појаву испитају у контексту утицаја индивидуалних и ситуационих чинилаца. У складу с тим је и други важан допринос, који се може посматрати као методолошки, јер је емпиријска основа дисертације заснована на веома сложенем експерименталном нацрту, у ком су на адекватан начин креирани услови који обезбеђују провокацију агресивне реакције, али и ефекти

индуковане агресије на когнитивне процесе, као што је пажња. Трећи допринос дисертације огледа се у повезивању добијених резултата с постојећим сазнањима у вези с агресивним понашањем. Најједноставније речено, морални аспекти личности утичу на манифестацију агресивности као стабилне предиспозиције за понашање, док снажна провокација утиче на појаву агресије независно од стабилних карактеристика личности. Овакав резултат пружа основ за даља испитивања феномена агресије на систематичан начин, који би требало да укључује контекст понашања као једну од најважнијих варијабли.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања

Сваки научни рад који се заснива на емпиријским подацима укључује ограничења која произилазе из несавршених метода процене релевантних феномена. Ова дисертација нема недостатака који би утицали на резултате истраживања, али свакако отвара низ питања у вези с могућим начинима испитивања феномена агресије. У том смислу, поставља се питање да ли би одабир неких других инструмената за процену личности пружио другачију слику о уделу особина личности у манифестацији агресивности. Друго важно питање је да ли је експериментална манипулација у довољној мери испровоцирала агресивни афекат. С обзиром на то да је кандидат добио одобрење етичке комисије како би реализовао овакву врсту истраживања, постоји опасност да би нека снажнија провокација била исувише стресна за испитанике и да етички аспекти истраживања не би били задовољени. Свакако се очекује да кандидат настави с испитивањем овог феномена варирајући експерименталне манипулације и моделе личности који могу послужити као референтни оквир.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже да се докторска дисертација Бојане Динић под називом „Ефекти диспозиционих и ситуационих чинилаца на агресивно понашање“ прихвати, а кандидату одобри одбрана.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

др Петар Милин, ванредни професор за ужу научну област Психологија, председник комисије

др Снежана Смедеревац, редовни професор за ужу научну област Психологија, ментор

др Бојан Јаничић, доцент за ужу научну област Психологија, члан

др Горан Кнежевић, редовни професор за ужу научну област Психологија, члан